

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 22 października 2021 r.

Poz. 4320

UCHWAŁA NR XXX/202 /2021 RADY GMINY SPICZYN

z dnia 23 września 2021 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372, z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710, z późn. zm.), po zasięgnięciu opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Spiczyn uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Spiczyn.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Spiczyn

Artur Barczak

Załącznik do uchwały Nr XXX/202 /2021
Rady Gminy Spiczyn
z dnia 23 września 2021 r.

BIURO PROJEKTÓW URBANISTYKI I ARCHITEKTURY

Elżbieta Macik • adres: ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 14/5A • 20-004 Lublin
e-mail: em.lublin@wp.pl NIP: 712-187-54-51 REGON: 381801710 tel./fax. 81 534 40 30

EM

*Gminny program opieki nad zabytkami
gminy Spiczyn na lata 2021-2024*

Lublin 2021

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	22
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy...7	
5.2.1. Charakterystyka gminy	27
5.2.2. Początki osadnictwa w gminie Spiczyn.....	30
5.2.3. Przynależność administracyjna obszaru gminy Spiczyn na przestrzeni wieków.....	31
5.2.4. Historia miejscowości w gminie Spiczyn.....	32
5.3. Krajobraz kulturowy	34
5.4. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony.....	35
5.5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.....	51
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.	54
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami...56	
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	60
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	61
9.1. Dotacje	62
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	67
9.3. Środki europejskie.....	68

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Spiczyn (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 71 z późn. zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta Gminy, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych, ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków, (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ i są one następujące:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w następujących aktach prawnych:

▪ **Konstytucja RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., w szczególności artykuły:**

- art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”;
- art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

oraz () udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”;

–**art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

▪ **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, m.in. artykuły:**

–**art. 3** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku. (w tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową);

–**art. 4** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”;

–**art. 5** objaśnia kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”;

–**art. 6** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - c) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - d) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - e) instrumentami muzycznymi,
 - f) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - g) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”;

–art 7 reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

– **art. 16 ust. 1** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

– **art. 17** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

– **art. 18** w brzmieniu:

- „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **art. 19** wskazuje, że:

„1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 3) 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **art. 20** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

– **art. 21** w brzmieniu: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **art. 22** w brzmieniu:

- „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **art. 89** wskazuje:

„organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

▪ **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym:**

w **art. 7 ust 1 pkt. 9** zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Ponadto istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach. Są to:

▪ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

▪ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane**

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

▪ **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska**

W ustawie mówi się między innymi, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

▪ **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**

Zapisy ustawy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

▪ **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**

W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

▪ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

▪ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie

W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

▪ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa

Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określają ustawy:

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

▪ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

Ustawa określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

▪ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Ustawa mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują:

▪ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Ochronę cmentarzy wojennych regulują przepisy:

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych.**4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019 - 2022

Zgodnie z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, przyjętego uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022", jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Program ten w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

- Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

- Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

- Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

▪ **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

(SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

- budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

– wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej:

działania do 2020 r.:

- wzmocnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie,
- wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO),
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

▪ **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno- gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

- 4.1.1. Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.
- 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.
- 4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

▪ **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

▪ **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022**
wyznacza następujące cele:

- 1) Cel strategiczny I: wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi i Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

- 2) Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny, Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny; Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

W *Programie*, w wykazie proponowanych do utworzenia parków kulturowych wymieniono Zawieprzycki Park Kulturowy.

▪ **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta 24 czerwca 2013 r. w czasie XXXIV sesji Sejmiku Województwa Lubelskiego. Dokument ten stanowi aktualizację Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 - 2020 przyjętej uchwałą nr XXXI/545/09 przez Sejmik Województwa Lubelskiego dnia 27 kwietnia 2009 r.

W *Strategii...* zakłada się, że jeżeli otoczenie regionu nie zostanie dotknięte długotrwałym, głębokim załamaniem gospodarczym to przyjęta strategia przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego poprzez przełamanie obecnych partykularizmów subregionalnych i związanego z tym słabego poczucia tożsamości regionalnej. Na podstawie diagnozy prospektywnej m.in. w obszarze kultury wyznaczono czwarty cel strategiczny: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu. Zakłada się w nim, że region zintegrowany poczuciem społecznej tożsamości terytorialnej, wspomaganej silnymi więziami współzależności gospodarczej i kulturowej, ze sprawnym systemem wewnętrznej komunikacji i transportu, ma znacznie większe szanse na rozwój w otwartej, konkurencyjnej gospodarce, niż region fragmentowany, którego poszczególne układy lokalne nie są zdolne do współpracy, a mieszkańcy mają nikłą świadomość wspólnych korzeni i wspólnych interesów. Ww. cel strategiczny realizowany będzie m.in. za pomocą celu operacyjnego 4.3: Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączaniu jej do regionalnych programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. W ramach celu operacyjnego wskazano 6 kierunków działań w perspektywie do 2020 roku, w tym 1 do 2030 roku:–Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.–Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmacnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli (w perspektywie do 2030 roku).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego 30 października 2015 r. uchwałą Nr XI/162/2015 (Dz. Urz. Woj. Lubelskiego z 2015 r. poz. 5441). Obowiązujący Plan był opiniowany, pod kątem ochrony dziedzictwa kulturowego, w różnych jej aspektach, przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie. Jego autorzy szczególnie mocno artykułują wartości dziedzictwa kulturowego i konieczność ich ochrony, jako przesłankę do aktywizacji społecznej i gospodarczej województwa lubelskiego, a także jako istotny czynnik zachowania kulturowej odrębności i tożsamości regionu, stanowiącego fragment wschodniej granicy Unii Europejskiej z wynikającymi z tego statusu konsekwencjami transgraniczności. W Planie odnotowano, że w latach 2005–2012 w ochronie i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego odnotowano wiele pozytywnych zmian. Na podkreślenie zasługują: wzmożone tempo prac związanych z rewaloryzacją zespołów zabytkowych, poprawa standardu funkcjonalnego i technicznego wybranych zabytków nieruchomych, głównie obiektów sakralnych, pałaców, dworów, willi i kamienic oraz rozwój szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe regionu. Ponadto podkreślono, że po akcesji Polski do UE w kilku miastach przyspieszono proces rewitalizacji substancji zabytkowej na skutek pozyskania przez samorządy funduszy unijnych przeznaczonych na ten cel. W Planie zauważono, że skutkiem wynikającym z postępującego procesu urbanizacji, wyludniania się dzielnic śródmiejskich, a także braku kompleksowych działań rewitalizacyjnych są często niekorzystne zmiany w krajobrazie kulturowym, w tym przede wszystkim w odniesieniu do struktury zabytkowej i zabudowy śródmiejskiej oraz stanu technicznego części obiektów zabytkowych. Szczególnym problemem jest dysharmonia wynikająca z braku powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi. Dotyczy to przede wszystkim obszarów podlegających silnej presji inwestycyjnej. Ponadto zagrożeniem dla substancji zabytkowej miast jest ruch tranzytowy w szczególności w obrębie takich miast jak: Janów Lubelski, Łuków, Ryki, Opole Lubelskie, Annopol, Frampol. Innego typu problemem jest komasacja obszarów zacierająca historycznie ukształtowane rozłogi. W Planie ustalono, że polityka regionalna w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego przejawia się z jednej strony w kompleksowym podejściu do dziedzictwa kulturowego, z drugiej zaś w eksponowaniu w zagospodarowaniu wyróżniających się historycznie przestrzeni kulturowych.

W związku z powyższym wyznaczono:

- Kierunek 1. Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym realizowany poprzez: Działanie 1 Wykorzystywanie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

objektów i kształtowanie zagospodarowania przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego) i Działanie 2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w system ochrony światowego i krajowego dziedzictwa.

- Kierunek 2. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi realizowany poprzez: Działanie 1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych; Działanie 2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych; Działanie 3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych; Działanie 4. Uczytelnianie relikwów zabytków archeologicznych.
- Kierunek 3. Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego realizowany poprzez: Działanie 1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych; Działanie 2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej; Działanie 3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych; Działanie 4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych, Działanie 5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym; Działanie 6. Tworzenie szlaków kulturowych.

W Planie podjęto też zagadnienie ochrony dóbr kultury współczesnej. Plan wskazuje dobra kultury współczesnej o charakterze regionalnym i zakłada: ciągłość prac obejmujących aktualizację listy dóbr kultury współczesnej o znaczeniu regionalnym oraz formułowanie zakresu ochrony oraz identyfikację granic dóbr kultury współczesnej w gminnych dokumentach planistycznych (najbardziej efektywnym sposobem ochrony dóbr kultury są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).

▪ **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 -2020**

Podstawowym dokumentem służącym realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 –2020 przyjęty decyzją Komisji Europejskiej C(2015)887 z dnia 12 lutego 2015 r. Działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają się w celu tematycznym nr 6: Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami, w Priorytecie inwestycyjnym 6 c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Jako uzasadnienie wybranego priorytetu wskazano, że zgodnie z celami UE, niezbędne są inwestycje w infrastrukturę, które wpłyną na zwiększenie możliwości zatrudnienia, w perspektywie długookresowej poprzez podniesienie konkurencyjności regionu. Dostrzeżono potencjalne możliwości w obszarze infrastruktury turystycznej i kulturalnej wykorzystującej walory przyrodniczo -

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

krajobrazowe, czyste środowisko, a także bogactwo dziejów oraz spuściznę wielu przenikających się kultur. Na podstawie Umowy Partnerstwa podano zapis: zwiększenie konkurencyjności gospodarki i efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie. Jako podstawę wyboru priorytetu ze Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego zapisano: Dziedzictwo kulturowe oraz przyrodnicze jako ważne czynniki budowania tożsamości mieszkańców województwa, a zarazem zasoby na bazie których pojawiają się nowe modele biznesu -cel strategiczny 4, cel operacyjny 4.3, 4.5. Strategia inwestycyjna Programu zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu i Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie w łącznej kwocie 70.707.126,00 EURO, co stanowi 3,17 % EFRR w ramach osi priorytetowej 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Wkład krajowy 12.477.729,00 EURO.

■ Strategia Rozwoju Powiatu Łęczyńskiego na lata 2016–2021

Strategia, przyjęta uchwałą nr XV/107/2016 przez Radę Powiatu w Łęcznej dnia 22 lutego 2016 r., jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań.

W *Strategii...* wyznaczono następujące priorytety, związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami oraz upowszechnianiem wiedzy o zabytkach i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego powiatu:

Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności lokalnej gospodarki

– Cel: Rozwój społeczeństwa informacyjnego, poprzez rozwój infrastruktury informatycznej powiatu. Głównym kierunkiem działań jest m.in. tworzenie systemów informacji turystycznej i kulturalnej (interaktywne sieci informacji internetowej, centra informacji turystycznej i kulturowej);

Priorytet 2: Poprawa jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego

– Cel: Rozwój kapitału społecznego, kultury oraz podniesienie poziomu wykształcenia w powiecie. Głównymi kierunkami działań są m.in.:

- współpraca z gminami w zakresie ochrony i promocji dorobku kulturowego powiatu (wspieranie regionalnych zespołów folklorystycznych, izb regionalnych, artystów ludowych, itd.),
- wsparcie inicjatyw społeczności lokalnych w zakresie odnowy i zagospodarowywania wolnych budynków na cele kulturalne (tworzenie świetlic, izb regionalnych, centrów kultury, itd.);

– Cel: Poprawa oraz zwiększenie dostępu do infrastruktury społecznej. Głównym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

kierunkiem działań jest m.in.: rozwój instytucji kultury (modernizacja niezbędnej infrastruktury, doposażenie w niezbędny sprzęt, wspieranie najważniejszych imprez kulturalnych, itd.);

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności turystycznej powiatu

– Cel: rozwój w sektorze turystyki, która może posłużyć jako dźwignia rozwoju gospodarczego. Głównymi kierunkami działań są m.in.:

- rozwój publicznej infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, punkty informacji turystycznej, itd.), odnowa obiektów zabytkowych i lokalnych pomników historii na potrzeby rozwoju lokalnej turystyki, wspieranie rozwoju bazy noclegowo-gastronomicznej w powiecie (głównie poprzez współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami), rozwój lokalnych produktów turystycznych oraz ich promocja (potrawy regionalne, tradycyjne produkty rękodzielnicze, itd.),
- podniesienie konkurencyjności oferty turystycznej poprzez: podjęcie aktywnych działań skierowanych na zmianę niekorzystnego dziś wizerunku regionu jako obszaru niezagospodarowanego, nieatrakcyjnego turystycznie, dlatego też, niezbędne będzie wykreowanie silnej marki oraz podjęcie aktywnych działań promocyjnych, które będą elementem polityki i tworzenia turystycznego wizerunku powiatu. W ramach tego kierunku założono m.in.: identyfikacja, rozwój oraz promocja lokalnych produktów turystycznych (potrawy regionalne, tradycyjne produkty rękodzielnicze, itd.), podniesienie konkurencyjności łączyńskich produktów turystycznych, podniesienie konkurencyjności łączyńskiej oferty kulturalnej, organizacja letnich kin „pod chmurką”;

– Cel: Zachowanie i odbudowa dziedzictwa kulturowego. Głównymi kierunkami działań są m.in.:

- wsparcie inicjatyw społeczności lokalnych w zakresie odnowy i zagospodarowywania wolnych budynków na cele kulturalne (tworzenie świetlic, izb regionalnych, centrów kultury, itd.) rozbudowa, adaptacja i modernizacja obiektów o podstawowym znaczeniu dla kultury narodowej i lokalnej, zwłaszcza obiektów znajdujących się w rejestrach zabytków,
- odnowa obiektów zabytkowych i lokalnych pomników historii na potrzeby rozwoju lokalnej turystyki,
- współpraca z gminami w zakresie ochrony i promocji dorobku kulturowego powiatu (wspieranie regionalnych zespołów folklorystycznych, izb regionalnych, artystów ludowych, itd.),
- rozwój instytucji kultury (modernizacja niezbędnej infrastruktury, doposażenie w niezbędny sprzęt, wspieranie najważniejszych imprez kulturalnych, itd.),

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

- podniesienie atrakcyjności powiatu poprzez rozpowszechnianie informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu, za pomocą nowoczesnych technologii,
- zwiększenie wiedzy na temat kultury i spuścizny kulturowej powiatu przyczyniające się do wzrostu poczucia i przynależności lokalnej;

Priorytet 4: Rozwój współpracy (międzynarodowej, międzyregionalnej, lokalnej) oraz promocja powiatu

- Cel: Budowanie sieci współpracy międzyregionalnej i lokalnej w zakresie rozwoju regionalnego poprzez tworzenie projektów z zakresu partnerskich systemów współpracy, np. w zakresie turystyki ekologicznej, wymiany informacji i doświadczeń dotyczących rozwoju regionalnego oraz najlepszych dostępnych rozwiązań systemowych. Głównymi kierunkami działań jest m.in.: współpraca międzyregionalna obejmująca wymianę informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju regionalnego i przestrzennego oraz działań mających na celu zwiększenie spójności społeczno-gospodarczej,
- Cel: promocja powiatu poprzez pokazanie głównych atutów powiatu i powinna być skierowana do konkretnych odbiorców (turystów, inwestorów, mieszkańców powiatu, itd.). Głównymi kierunkami działań są m.in.:
 - rozwój infrastruktury instytucjonalnej (np. w zakresie informacji, organizacja wspólnych targów),
 - promocja powiatu łączyńskiego jako obszaru atrakcyjnego turystycznie.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy****▪ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Spiczyn**

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Spiczyn zostało przyjęte Nr VII.131.2016 Rady Gminy Spiczyn z dnia 27 października 2016 r.

Studium określa politykę przestrzenną gminy i wiąże organy gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Określa wizje i cele rozwoju przestrzennego gminy.

W *Studium*... ustalone zostały następujące zasady polityki przestrzennej:

- ochrona środowiska przyrodniczego - ochrona istniejących obszarów i objęcie ochroną prawną lub planistyczną nowych;
- ochrona środowiska kulturowego - ochrona zabytków znajdujących się na obszarze gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

▪ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Spiczyn

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 3) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 4) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 5) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 6) uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 7) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 8) parków kulturowych,
- 9) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 10) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Gmina Spiczyn objęta jest w całości miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (Uchwała Nr XVII/111/01 Rady Gminy Spiczyn z dnia 18 stycznia 2001 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Spiczyn), która wraz z późniejszymi zmianami obejmującymi wybrane obszary, stanowi jedno z głównych

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

narzędzi polityki Gminy Spiczyn w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W ww. uchwale w § 4 ochrona wartości kulturowych przyjęto następujące ustalenia i wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

1. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej.

1.1. Obszary i obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską - wpisane do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego, na terenie gminy Spiczyn:

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość	Numer rejestru zabytków
1.	Zespół parkowo-palacowy w Zawieprzycach	Zawieprzyce	485
	Palac Miączyńskich w ruinie		
	Lamus		
	Kaplica pałacowa		
	Oficyna		
	Stajnia		
	Brama wjazdowa		
	Oranżeria		
	Park		
	Krzyż z kopcem		
2.	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Anny	Kijany	581
	Kościół parafialny pw. św. Anny		
	Dzwonnica		
	Ogrodzenie		
	Drzewostan		
	Cmentarz przykościelny		
3.	Palac w zespole pałacowo-parkowym	Kijany	759
4.	Park pałacowy w zespole pałacowo-parkowym	Kijany	779
5.	Cmentarz parafialny	Kijany	979

1.2. Wszelka działalność inwestycyjna i budowlana na obszarach wymienionych w p. 1.1. może być prowadzona jedynie po uzyskaniu warunków i wytycznych konserwatorskich oraz zezwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

1.3. Wszelkie prace wykonywane na obszarach funkcjonalnych na terenie których znajdują się obiekty objęte ścisłą ochroną Konserwatorską wymagają uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie.

2. Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej.

2.1. Obiekty zabytkowe objęte strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej figurujące w ewidencji dóbr kultury województwa lubelskiego:

Num.	Nazwa obiektu	Miejscowość
11899	Kapliczka	Charleż
11900	Karczma, obecnie dom	Charleż, nr 30
11901	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej	Charleż
11902	Aleja lipowa Charleż-Jawidz długości 1500 m	Charleż

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

11903	<i>Kapliczka przydrożna</i>	<i>Jawidz</i>
11904	<i>Kapliczka przydrożna z rzeźbami</i>	<i>Jawidz</i>
11905	<i>Zespół folwarczny</i>	<i>Jawidz</i>
	<i>Rządówka, obecnie szkoła</i>	
	<i>Czworak I, obecnie dom</i>	
	<i>Czworak II, (w ruinie)</i>	
	<i>Stajnia</i>	
	<i>Obora, ob. magazyn</i>	
	<i>Gorzelnia</i>	
	<i>Magazyn spirytusu przy gorzelni</i>	
	<i>Kuźnia dawna</i>	
1906	<i>Zespół pałacowo-parkowy</i>	<i>Kijany</i>
	<i>Oficyna pałacowa I</i>	
	<i>Oficyna pałacowa II, obecnie dom</i>	
	<i>Czworak I, obecnie dom</i>	
	<i>Czworak II, obecnie dom</i>	
	<i>Stajnia, obecnie szkoła</i>	
	<i>Obora</i>	
	<i>Suszarnia, obecnie magazyn</i>	
	<i>Piekarnia, obecnie dom</i>	
	<i>Młyn</i>	
11907	<i>Szkoła rolnicza</i>	<i>Kijany</i>
11908	<i>Kapliczka z figurą św. Kajetana</i>	<i>Kijany</i>
11909	<i>Krzyż przydrożny</i>	<i>Kijany</i>
11910	<i>Aleja jesionowa Kijany-Luszczów długości 2800 m</i>	<i>Kijany</i>
11911	<i>Zespół folwarczny</i>	<i>Ludwików</i>
	<i>Oficyna podworska, obecnie dom</i>	
	<i>Czworak, obecnie dom</i>	
	<i>Obora I</i>	
	<i>Obora II</i>	
1912	<i>Kuźnia</i>	<i>Ludwików, nr 5</i>
1913	<i>Kapliczka z figurą NMP</i>	<i>Spiczyn</i>
1914	<i>Kapliczka z figurą św. Floriana</i>	<i>Spiczyn</i>
1915	<i>Urząd Gminy</i>	<i>Spiczyn</i>
1916	<i>Szkoła</i>	<i>Spiczyn</i>
1917	<i>Kapliczka przydrożna</i>	<i>Stoczek</i>
1918	<i>Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena</i>	<i>Zawieprzyce</i>
1920	<i>Aleja lipowa Rokitno-Jawidz długości 3000 m</i>	<i>Jawidz</i>
1921	<i>Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej</i>	<i>Zawieprzyce</i>

2.2. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przy obiektach wymienionych w punkcie 2.1. wymagają odrębnych warunków i wytycznych konserwatorskich oraz uzyskania opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie na etapie ustalania warunków realizacji inwestycji.

2.3. W przypadku rozbiórki obiektów zabytkowych, figurujących w ewidencji dóbr kultury należy uzyskać zgodę Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, w oparciu o skróconą dokumentację fotograficzną i architektoniczną.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

3. W granicach zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

3.1. *Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu.*

3.2. *Przekształcenia naturalnego ukształtowania terenu lub budowlane zamierzenia inwestycyjne, którym towarzyszyć będą roboty ziemne i których realizacja mogłaby doprowadzić do zdegradowania i zniszczenia cennych substancji archeologicznych zdeponowanych na obszarze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych - powinny być objęte badaniami archeologicznymi. W tym celu inwestor lub wykonawca robót budowlanych winien być zobowiązany do ubiegania się przed wojewódzkim konserwatorem zabytków o wydanie odrębnej decyzji, w której ustalony zostanie zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych.*

Uwaga: ogólne ustalenia planu w zakresie ochrony wartości kulturowych wymagają wprowadzenia zmian, m.in. po sporządzeniu i wydaniu zarządzenia w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Spiczyn.

▪ Strategia Rozwoju Gminy Spiczyn na lata 2018-2023

Strategia Rozwoju Gminy Spiczyn na lata 2018-2023 została przyjęta uchwałą Nr VI/41/2019 Rady Gminy Spiczyn z dnia 11 kwietnia 2019 r. *Strategia...* definiuje między innymi kierunki procesu przemian przestrzennych, infrastrukturalnych, gospodarczych, społecznych i środowiskowych na terenie Gminy przyczyniające się do poprawy jakości życia mieszkańców, stanu środowiska naturalnego i kulturowego, przywrócenia ładu przestrzennego oraz do ożywienia gospodarczego, a także odbudowy i rozwoju więzi społecznych.

Przyjęto, że dominującą funkcją gospodarczą Gminy jest i pozostanie rolnictwo oraz handel, przetwórstwo rolno-spożywcze, rozwijane w oparciu o miejscową bazę surowcową oraz turystyka. Czyste środowisko przyrodnicze i dobrej jakości gleby obszaru gminy, stwarzają podstawę do rozwoju rolnictwa ekologicznego i działalności rolno-środowiskowej. Funkcją wspomagającą może być turystyka, w szczególności krajoznawcza i objazdowa, a także agroturystyka, rozwijane w oparciu o lokalne walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz zasoby dziedzictwa kulturowego i związanego z kulturą materialną wsi i rolnictwa, a także lokalne inicjatywy wsparte środkami strukturalnymi Unii Europejskiej.

Strategia wyszczególnia planowane projekty, które będą wspomagały korzystne przemiany w gminie Spiczyn, m.in.:

- 1) zabezpieczenie i zachowanie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych,
a w szczególności rewitalizację obiektów na terenie zespołu pałacowo-parkowego m.in. kaplicy, lamusa, stajni i zabezpieczenie istniejących ruin pałacu oraz oranżerii,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- 2) wykorzystanie obiektów dziedzictwa kulturowego do funkcji turystycznych i kulturowych,
- 3) działalność promocyjno-informacyjną,
- 4) działalność na rzecz zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1 Charakterystyka gminy.

▪ Położenie geograficzne

Gmina Spiczyn położona jest w zachodniej części powiatu łużyńskiego, w województwie lubelskim. Obszar gminy zajmuje część Wyżyny Lubelskiej. Główną rzeką jest Wieprz z dopływem Bystrzyca.

W skład gminy wchodzi następujące miejscowości: Charleż, Januszówka, Jawidz, Kijany, Ludwików, Nowa Wólka, Nowy Radziec, Spiczyn, Stawek, Stoczek, Zawieprzyce, Zawieprzyce-Kolonia, Ziółków.

▪ Środowisko przyrodnicze

Gmina Spiczyn należy do gminy o zróżnicowaniu genetycznym gleb. Dominującymi typami gleb są gleby brunatne wylugowane oraz gleby bielicowe i pseudobielicowe. W dolinie Wieprza na północny-wschód występują przeważnie piaski gliniaste i gliny. Lokalnie wykształciły się torfy i gleby mułowo-torfowe. Na utworach tych powstały gleby kompleksu żytńio-ziemniaczanego słabego i żytńio-łubinowego. Obszar położony na zachód od doliny Wieprza i Bystrzycy zajmują gleby wytworzone na lessach i lessopodobnych utworach pyłowych. Południową część obszaru zajmują gleby brunatne wykształcone na luźnych osadach piaszczystych oraz rędziny mieszane. Najwięcej jest ich w Ludwikowie, Kijanach i Ziółkowie. W obrębie trwałych użytków zielonych (kompleks użytków zielonych średnich) występują gleby bagienne oraz gleby torfowe i murszowo-torfowe.

Gmina położona jest w strefie klimatu umiarkowanego.

Teren gminy przecinają dwie największe rzeki Wyżyny Lubelskiej: Wieprz i Bystrzyca. Obydwie rzeki łączą się w środku obszaru gminy. W dolinach obok rzek występują małe zbiorniki wód powierzchniowych, do których należą niewielkie stawy, torfianki i starorzecza.

Zieleń komponowana i wody

Zieleń komponowana w gminie występuje przede wszystkim jako towarzysząca zespołom pałacowym w Zawieprzycach i Kijanach. Oba parki krajobrazowe jakkolwiek zachowały się w mocno okrojonej formie to jednak ich układ jest dobrze czytelny do dnia dzisiejszego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Starodrzew parkowy w Zawieprzycach praktycznie nie istnieje, gdyż wszystkie stare drzewa zostały tam wycięte. Jedyne pomnik przyrody, lipa zwana Sobieskiego runęła w 1979 r.

Znacznie lepiej zachowany jest drzewostan na terenie parku w Kijanach gdzie występują liczne pomnikowe drzewa, tworzące m.in. aleję dojazdową do pałacu. Starodrzew, wśród którego dominują lipy, świerki, graby i modrzewie, zachował się głównie we wschodniej części parku.

Parki towarzyszyły dworom w Charleżu, Jawidzu, Spiczynie i Ziółkowie, z nich jedynie w Jawidzu zachowały się resztki nasadzeń wzdłuż południowej granicy dawnego założenia.

Niewątpliwie jednym z ciekawszych elementów komponowanej zieleni na terenie gminy jest obsadzanie już w XIX w. jej dróg drzewami. Mamy tu do czynienia zarówno z drogami głównymi jak i bocznymi. Najdłuższym z odcinków jest aleja lipowa łącząca Rokitno z Jawidzem o długości ok. Jawidz z Charleżem łączy lipowa aleja długości ok. 1,5 km. Znacznie krótsza i słabiej obsadzona jest lipowa aleja prowadząca do Zawieprzyc. Stosunkowo dobrze zachowała się lipowa aleja łącząca gorzelnię w Jawidzu z drogą prowadzącą do Charleża. Natomiast jedynie szczątkowo zachowała się jesionowa aleja w Spiczynie, z której zostało jedynie pięć drzew. W Charleżu dobrze czytelne jest obsadzenie lipami drogi prowadzącej do dawnego zespołu dworskiego.

Na obszarze gminy brak jest pozostałości wód współtworzących kompozycje parkowe. Zespoły zabytkowe w Kijanach i Zawieprzycach sąsiadują jednak z rozległą doliną rzeczną, tworząca istotny komponent otoczenia zabytków.

▪ **Instytucje kultury**

Samorządowe instytucje kultury

- **biblioteki:** Gminna Biblioteka Publiczna w Spiczynie wraz z dwoma filiami w Jawidzu i Zawieprzycach funkcjonuje jako indywidualna komórka organizacyjna instytucji kultury. Jest członkiem ogólnokrajowej sieci bibliotek publicznych. Główna siedziba biblioteki mieści się w budynku Gminnego Przedszkola Publicznego w Spiczynie.
- **Gminne Centrum Kultury w Ziółkowie** jest instytucją powstałą w wyniku połączenia Wiejskiego Domu Kultury w Zawieprzycach i Gminnego Centrum Kultury w Ziółkowie. GCK upowszechnia kulturę poprzez podejmowanie działań, których celem jest bieżące i nieprzerwane zaspokajanie potrzeb kulturalnych ludności, głównie mieszkańców Gminy Spiczyn, w drodze świadczenia usług powszechnie dostępnych. Działalność kulturalna GCK polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury, w szczególności poprzez:
 - 1) organizowanie wystaw artystycznych i wernisaży,
 - 2) organizowanie przedstawień teatralnych, koncertów, projekcji filmów,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- 3) organizowanie i wspieranie imprez artystycznych i rozrywkowych,
 - 4) prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych oraz kół zainteresowań,
 - 5) promocję kultury Gminy Spiczyn, lokalnych i innych twórców kultury,
 - 6) tworzenie, udostępnianie i dokumentowanie dóbr i wartości kultury,
 - 7) edukację kulturalną i wychowanie przez sztukę,
 - 8) sprawowanie opieki nad zabytkami,
 - 9) tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką,
 - 10) tworzenie warunków dla rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego,
 - 11) rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych,
 - 12) upowszechnianie wiedzy o kulturze, w tym o kulturze regionalnej,
 - 13) umożliwienie dostępu do Internetu dla społeczności lokalnej.
- **Zespół Pieśni i Tańca „Jaworek”** został założony przy Szkole Podstawowej w Jawidzu w grudniu 1985 roku. Należą do niego uczniowie tej szkoły oraz młodzież mieszkająca na terenie całej gminy. W repertuarze zespołu są takie tańce jak: suite tańców lubelskich, tańce śląskie, tańce rzeszowskie, krakowiak, polonez, mazur oraz liczne pieśni ludowe. Zespół posiada cztery rodzaje kostiumów (lubelski, śląski, krakowski oraz stroje z okresu Księstwa Warszawskiego) dla 12 par każdy. Głównym sponsorem strojów jest Gmina Spiczyn. „Jaworek” występuje na uroczystościach szkolnych, gminnych i powiatowych (corocznie reprezentuje gminę na dożynkach). Zespół brał udział w przeglądach ludowych zespołów tanecznych - wojewódzkich i o puchar burmistrza Lubartowa, niejednokrotnie otrzymując wysoką ocenę.

Organizacje pozarządowe

- **Stowarzyszenie Nadwieprzańskie Horyzonty** z siedzibą w Jawidzu
- **Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach Atanazego Miączyńskiego herbu Suchekomnaty** z siedzibą w Zawieprzycach jest organizacją pozarządową działającą na terenie gminy Spiczyn. Jako grupa nieformalna pierwsze inicjatywy realizowała w 2010 i 2011 r. i funkcjonowała pod nazwą Nasza Chorągiew. Została powołana w ramach projektu "Patriotyzm jutra" realizowanego na terenie gminy Spiczyn. W marcu 2013 r. organizacja przyjęła obecną nazwę przyjmując status. Stowarzyszenie łączy miłośników historii i wiedzy o regionie, a także społeczników i entuzjastów aktywnego trybu życia. Celem Stowarzyszenia jest:
 - stymulacja społecznej aktywności na poziomie regionalnym,
 - integrowanie środowiska lokalnego,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- wspieranie rozwoju regionalnego,
- promocja turystyki, historii, kultury i tradycji regionu,
- promowanie współdziałania z innymi organizacjami o podobnym profilu działalności,
- działalność edukacyjna, kulturalna, wychowawcza i sportowa,
- podtrzymywanie tradycji narodowej, kulturowej i obywatelskiej oraz działania na rzecz integracji europejskiej.

▪ **Szlaki rowerowe i trasy turystyczne**

Na terenie gminy wyznaczono następujące ścieżki rowerowe:

- wojewódzką przebiegającą przez Charleż, Zawieprzycę, Stoczek i Ziółków o łącznej długości na terenie gminy ponad 10 km;
- powiatowe powstałe w wyniku realizacji programu „Daleko od szosy”:
 - trasa nr 1 przebiegająca od granicy gminy Ludwin przez Nową Wólkę, Zawieprzycę –kolonię do Zawieprzyc ok. 4 km
 - trasa nr 2 przebiegająca od granicy gminy Łęczna przez Kijany, Stawek i Ludwików ok. 8 km.

Trasy powiatowe łączą się z trasą wojewódzką stanowiąc sieć szlaków przebiegających w pobliżu najciekawszych zakątków gminy.

Baza i oferta turystyczna gminy jest bardzo skromna, mimo iż istnieje dość duży potencjał kulturowo-przyrodniczy stanowiący podstawę do jej rozbudowywania. Koncepcja rozwoju turystyki w gminie oparta jest m.in. o Szlak Jana III Sobieskiego. Noclegowa baza turystyczna ogranicza się do 1 schroniska młodzieżowego w Szkole Podstawowej w Zawieprzycach – 25 miejsc noclegowych i hostelu „Suchekomnaty” w Kijanach – 40 miejsc. Przeznaczona jest dla grup młodzieży przebywających na terenie gminy, a także coraz częściej dla uczestników spływów kajakowych rzeką Wieprz. Z usług noclegowych można korzystać w Zespole Szkół Rolniczych w Kijanach. Powstało także gospodarstwo agroturystyczne w Nowej Wólce.

5.2.2 Początki osadnictwa na obszarze gminy Spiczyn

Początki osadnictwa w obrębie gminy Spiczyn sięgają neolitu. Najstarsze ślady działalności człowieka, jakie odnaleziono na terenie gminy datuje się na końcowy okres epoki kamienia gładzonego (4500-1700 r. p.n.e.). Miejscowa ludność należała w tym czasie do ludów kultury pucharów lejkowych. W Spiczynie odnaleziono ślady osady i cmentarzyska z tego okresu. W tym czasie ludność trudniła się głównie myślistwem, rybołówstwem i zbieractwem, a pod koniec epoki coraz większego znaczenia nabierało rolnictwo. Z epoki

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

brązu pochodzą ślady osadnictwa z epoki trzcinieckiej oraz kultury łużyckiej (Ziółków). Z kolei w Charleżu i Jawidzu odkryto ślady kultury lateńskiej, a w Zawieprzycach pozostałości kultury przeworskiej i z okresu wpływów rzymskich. Ważnym elementem związanym z historią każdej osady z czasów wczesnego średniowiecza są kurhany – dawne miejsca pochówku zmarłych. Jeszcze pod koniec XIX wieku istniało w okolicy kilka dużych kurhanów. W 1958 roku udało się zlokalizować tylko dwa: w Kijanach i Kijanach Kościelnych.

Obecność naturalnych przejść przez Bystrzycę i Wieprz, oraz położenie w węzłowym punkcie komunikacyjnym sprawiły, że w pobliżu miejsca, gdzie obecnie znajduje się miejscowość Spiczyn, we wczesnym średniowieczu znajdowała się osada otwarta. Jej rozwój odbywał się w dwóch fazach: pierwsza w okresie łączenia się ziem protopolskich (VIII-X w.), druga w okresie kształtowania się narodowości polskiej (XI–XIII w.). Materiały ceramiczne z tego okresu można łączyć z protopolskim odłamek Wiślan. Powierzchnia osady to ok. 2 ha. Lokalizacja osady wiąże się nie tyle z rybackim zajęciem ludności, ale raczej z umożliwieniem podróznym postojowi lub noclegu.

Na podstawie znalezisk archeologicznych można wyodrębnić dwa wczesnośredniowieczne zespoły osadnicze: w Kijanach i Spiczynie. Zamek (a raczej dwór obronny), będący ośrodkiem własności prywatnej powstał tutaj najprawdopodobniej dopiero w 1 poł. XVI w. w Zawieprzycach. Na tym obszarze nie było lokacji miejskich.

5.2.3 Przynależność administracyjna obszaru gminy na przestrzeni wieków

Obszar odpowiadający gminie Spiczyn wchodził aż do okresu trzeciego rozbioru Polski w skład powiatu lubelskiego, który wraz z powiatem urzędowskim i Ziemią Łukowską tworzył województwo lubelskie, wyodrębnione z 1474 r. z województwa sandomierskiego. Obszar ten w 1810 r. po przyłączeniu do Księstwa Warszawskiego i utworzeniu departamentu lubelskiego, znajdował się w wyodrębnionej nowej jednostce administracyjnej – powiecie – z siedzibą w Lubartowie. Po utworzeniu Królestwa Polskiego, gdy ze względów oszczędnościowych postanowiono zmniejszyć liczbę urzędów administracyjnych niższego szczebla – zniesione zostały dotychczasowe powiaty jako niższe okręgi administracyjne i utworzono o wiele większe terytorialnie okręgi - obszar ten wchodził w skład obwodu lubelskiego w województwie lubelskim. Nazwy i obszary dotychczasowych powiatów zostały zachowane, ale pełniły wyłącznie funkcję okręgów wyborczych dla sejmików szlacheckich oraz okręgi sądowe. W 1837 r. utworzono gubernię lubelską, podzieloną na obwody. W 1842 r. obwody stały się powiatami – obszar dzisiejszej gminy Spiczyn mieścił się w granicach powiatu lubelskiego. Po powstaniu styczniowym, w 1866 r.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

władze carskie dokonały nowego podziału administracyjnego, między innymi utworzyły mniejsze powiaty, odpowiadające mniej więcej dotychczasowym okręgom sądowym. Obszar dzisiejszej gminy Spiczyn znajdował się w powiecie Lubartów. W tych granicach nie było żadnego miasta. Gminy wiejskie znajdowały się w Wólce Zawieprzyczej i Zawieprzycach. Taki podział administracyjny trwał do 1915 r. W okresie II Rzeczypospolitej utworzono gminę Spiczyn (z siedzibą w Spiczynie). Po zakończeniu II wojny światowej – aż do 1954 r., w podziałach administracyjnych województwa lubelskiego była wyodrębniana gmina Spiczyn. Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie z 5 października 1954 r. dokonano podziału powiatów na gromady. Od 1956 r. rozpoczęto likwidację najslabszych gromad i tworzenie drogą łączenia większych jednostek. W 1973 r. dokonano ponownego podziału: przywrócono gminy, zmniejszając ich liczbę. Obszar gminy Spiczyn znajdował się w powiecie Lubartów. Spiczyn stał się siedzibą sołectwa. Po reformie samorządowej od 1999 r. – gmina znajduje się w nowo powstałym powiecie łużyńskim. Gminami sąsiadującymi są obecnie: Lubartów, Ludwin, Łęczna, Niemce, Ostrów Lubelski, Serniki, i Wólka. Na obszarze znajdują się następujące sołectwa: Charleż, Januszówka, Jawidz, Kijany, Ludwików, Nowa Wólka, Nowy Radzic, Spiczyn, Stawek, Stoczek, Zawiepryce, Zawiepryce-Kolonia, Ziółków.

W ramach administracji kościelnej obszar należał do 1790 r. do diecezji krakowskiej, następnie chełmskiej i lubelskiej, od 1807 r. do nowoutworzonej diecezji lubelskiej. Na przełomie lat 1818/19 powstał dekanat lubartowski.

W sąsiadującym z Kijanami Nowogrodzie (gm. Łęczna) istniała najstarsza parafia w okolicy, wzmiankowana w 1325 r., do której w 1529 r. tamtejszemu plebanowi dziesięcinę oddawali m.in. mieszkańcy wsi Stoczek, Ziółków, i Zawiepryce. W 1599 r. erygowana została parafia w Kijanach.

5.2.4 Historia miejscowości w gminie Spiczyn

Założycielami poszczególnych osad, tworzących obecnie gminę Spiczyn, były rody szlacheckie: Jawidzkich, Charleńskich, Kijańskich, Zawieprzskich i Ziółkowskich.

Kijany

Od połowy XVI wieku Kijany należały do rozległych dóbr Firlejów. W 1598 roku spłonął kościół w Nowogrodzie, a ówczesny właściciel Kijan Piotr Czerny zbudował kościół drewniany w Kijanach, w którym została ustanowiona parafia p.w. św. Anny. Jan III Sobieski złożył w nim śluby wdzięczności za udaną bitwę w trakcie powrotu z wiktorii wiedeńskiej. Dzięki inicjatywie hrabiego Atanazego Miączyńskiego, po jego szczęśliwym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

powrocie z wyprawy wiedeńskiej, kościół przebudowano na murowany. Budowę świątyni w stylu barokowym ukończono dopiero w 1723 roku. W tym okresie w Kijanach istniał wielki zamek obronny strzegący przeprawy przez Wieprz. W 1879 roku właścicielem miejscowości został Stanisław Sonnenberg, który na murach zrujnowanego zamku zbudował neorenesansowy pałac, którego projektantem był Apoloniusz Nieniewski. W 1914 roku Lubelskie Towarzystwo Rolnicze pozyskało część dóbr ziemskich wraz z pałacem i wypełniając wolę darczyńcy Erazma Plewińskiego utworzyło szkołę rolniczo-ogrodniczą dla miejscowej ludności. Z racji istnienia tej szkoły, w okresie międzywojennym, Kijany wyróżniały się pod względem oświaty i kultury. Taki stan trwa do dnia dzisiejszego.

Zawieprzycze

Pierwsze zapiski o Zawieprzycach pochodzą z 1390 roku, kiedy właścicielem był Sulisław Zawieprzski. Następne wzmianki odnoszą się do 1545 roku, które mówią o zamku obronnym broniącym dostępu do brodu na rzece Wieprz. Przez cały ten okres majątek jest własnością rodu Zawieprzskich herbu Janina. Na przełomie XVII i XVIII wieku właścicielem zamku jest rodzina Miączyńskich, której najbardziej znany przedstawiciel Atanazy Miączyński, przyjaciel króla Jana III Sobieskiego, po powrocie z odsieczy wiedeńskiej buduje pałac, kaplicę, lamus i kolumnę uwieńczoną krzyżem. Legenda mówi, że Jan III Sobieski posadził w parku zamkowym lipę. Lipa została powalona piorunem w 1977 roku, ale w jej miejscu dziś rośnie wyhodowana z bocznego konara historycznego drzewa. Projekt pałacu i kaplicy przypisuje się architektowi Tylmanowi z Gameren. W 1748 roku pałac zostaje uszkodzony i odbudowany. W 1818 roku właścicielami majątku zostaje rodzina Ostrowskich. Po pożarze rezydencji w 1938 roku mieszkańcy przenoszą się do oficyn, a w sąsiedztwie ruin wybudowano dworek, w którym zamieszkał dzierżawca m.in. Ksawery Skłodowski brat dziadka wielkiej polskiej uczzonej – Marii Skłodowskiej. Prowadził on hodowlę rasowych koni, stąd też Maria Skłodowska w latach swej młodości bywała w Zawieprzycach spędzając wolny czas na przejażdżkach konnych. Zawieprzycze były własnością Ostrowskich do 1945 roku, a ostatnim właścicielem był Jan Krystyn Ostrowski.

Charlęż

Miejscowość powstała w XIV w. Na przełomie XV i XVI w. dziedzic wsi Charlęż przyjął herb Bończa. Charlęscy herbu Bończa szybko uzyskali różne tytuły i urzędy, np. Jan Charłęski był w roku 1583 podkomorzym łuckim i kasztelanem bałwskim, Szymon – rotmistrzem wojsk królewskich, a Szczesny dostąpił godności sekretarza królewskiego.

Na przełomie XVI i XVIIw. Charlęż kupili Miączyńscy z Zawieprzyc i od tego roku historia

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

Charleża przez ponad 100 lat związana jest z Zawieprzycami. Po 1864 r. powstał tutaj folwark, który okres największego rozkwitu przeżywał w końcu XIX w. licząc wtedy około 400 ha gruntów. W czasie I wojny światowej w 1914 r. przez teren obecnej wsi Charleż przebiegała linia frontu. Stoczono potyczkę pomiędzy IV Rosyjską Armią pod dowództwem gen. Aleksieja i IV Armią Trójprzymierza pod dowództwem gen. Mackensena.

Jawidz

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1390. W średniowieczu dziedziczką wsi była Jachna z Jawidza, dobrodziejka klasztoru dominikanów w Lublinie, któremu zapisała 10 grzywien. Stare księgi sądowe informują też o innych dziedzicach wsi, jakimi byli: Prandota z Jawidza, Jakub Szyszka i Mikołaj z Jawidza.

Według spisu podatkowego z 1626 r. Jawidz był wsią szlachecką, w której znajdowała się: karczma i młyn. Kolejni właściciele wioski to Firlejowie, Noskowscy, Gorajscy i Miączńscy. Na początku XIX w. Jawidz przechodzi we władanie Ostrowskich aż do 1945 r. W latach trzydziestych XX w. powstawał na Lubelszczyźnie Centralny Okręg Przemysłowy. Jednym z zakładów w ramach tego przedsięwzięcia miała być fabryka broni i amunicji oraz elektrownia w Jawidzu, która miała być jedną z największych elektrowni w Polsce. Do rozpoczęcia II wojny światowej zdążono wybudować baraki dla pracowników oraz sieć studni do zaopatrzenia zakładu w wodę.

Spiczyn

Początki osadnictwa na terenie Spiczyna sięgają VII w. Badania archeologów pod kierownictwem dr. P. Łuczkiwicza z Katedry Archeologii UMCS potwierdzają istnienie tutaj osady i cmentarzyska z czasów rzymskich i wędrowek ludów od II do IV w. Z VII w. pochodzą kurhany całopalne opisane w latach pięćdziesiątych przez prof. J. Gurbę i dr. L. Gajewskiego. Miejscowość już w XIV w. była własnością Spiczyńskich. W XVI w. wymieniany był folwark w Spiczynie. Do okresu międzywojennego istniał tutaj dwór z ogrodem i folwark. Ostatnimi właścicielami dworu byli Ostrowscy (do 1936), a następnie Bożenna z Papiewskich Urbańska.

5.3 Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

W krajobrazie kulturowym gminy Spiczyn obszarami o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi są miejscowości Zawieprzyce i Kijany. Zarazem w tych miejscowościach znajdują się zabytki najcenniejsze w gminie. W gminie znajduje się wyjątkowo wiele kapliczek przydrożnych i dwa słupy graniczne (z których jeden pełnił także funkcję kapliczki).

5.4 Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Spiczyn nie występują pomniki historii i parki kulturowe i nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa. Zaznaczyć jednak należy, że w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, wśród projektowanych (możliwych do utworzenia) parków kulturowych wymienia się *Zawieprzycki Park Krajobrazowy*.

Wpisem do rejestru objęte są następujące zabytki:

- A/759 – Kijany (działki 78/50, 78/51, cz. dz. 78/21): pałac i park, położone na działkach wskazanych w dec., w granicach wg zał. planu i mapy, decyzja WKZ w Lublinie z 17.06.1970, znak: Kl.V-7/79/70, decyzja WKZ w Lublinie z 24.05.1979, znak: KL.IV.5349/3/79, decyzja LWKZ z 30.06.2016, znak: 5130.51.2.2016 – zmiana w trybie art. 155 Kpa decyzji o wpisie parku z 24.05.1979;
- A/581– Kijany (działka 537): kościół parafialny pw. św. Anny wraz z dekoracją i wyposażeniem w zabytki ruchome, ogrodzenie cmentarza kościelnego, dzwonnica, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego, decyzja WKZ w Lublinie z 23.03.1972, znak: KL.IV-7/16/72;
- A/979 – Kijany (działka 215): cmentarz rzymskokat., w gran. wg zał. planu, decyzja WKZ w Lublinie z 10.07.1989, znak: KL.IV.5349(29)89

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

- A/458 – Zawieprzyce (działki: 1972/1, 1972/3, 1972/4, 1956): zespół pałacowo-parkowy: ruiny pałacu wraz z murem oporowym, lamus, kaplica pw. św. Antoniego, z polichromiami wnętrza, wystrojem i wyposażeniem, oficyna dworska, stajnie, oranżeria, brama wjazdowa, krzyż z kopcem, park i zieleń w obrębie skarpy wzgórza, w gran. wg zał. Planu – decyzja WKZ w Lublinie z 17.06.1970, znak: Kl.V-7/14/70 oraz:
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: Kl.V-Oa/6/56/864 (ruiny zamku Miączyńskich wraz z murem oporowym i zabudowaniami w dole na północny-wschód od zamku);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956; znak: Kl.V-Oa/8/56/362 (kaplica zamkowa);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956; znak: Kl.V-Oa/11/56/359 (dawna oranżeria zamkowa);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 28.02.1958, znak: Kl.V-Oa/6/58 (murowany budynek podworski zwany „gorzelnią”);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 14.04.1956, znak: Kl.V-Oa/1/56/366 (pozostałości ogrodu stylowego w obrębie wzgórza wraz z tarasami opadającymi ku dolinie rzeki Wieprz);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: Kl.V-Oa/7/56/363 (brama wjazdowa);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: Kl.V-Oa/9/56/361 (dawny spichlerz).

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona wszystkich zabytków, które znajdują się na terenie gminy.

Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wytuczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie*

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886), a także *Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. z 2021 r. poz. 56). Wprowadzone zmiany regulują m.in. sposób włączania i wyłączenia zabytków z GEZ, a ponadto zostały nowe wzorce kart adresowych zabytków. Kartę adresową zabytku niewpisanego do rejestru zabytków i nieujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków włącza się do gminnej ewidencji zabytków po osiągnięciu porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków co do zasadności ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków oraz najpilniejszych postulatów konserwatorskich. W tym celu należy przedłożyć wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków karty adresowe zabytków proponowanych do włączenia do gminnej ewidencji zabytków i uzyskać na tychże kartach w rubryce 11. „zatwierdzenie karty - podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków”. O zamiarze włączenia (wyłączenia) karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, oraz o włączeniu (wyłączeniu) tej karty, wójt gminy zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku – co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. W tym celu na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej zamieszcza się zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. Po upływie co najmniej 14 dni, na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej, umieszcza się informację o włączeniu karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. Do zawiadomienia dołącza się potwierdzoną kopię karty adresowej zabytku.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań na wniosek organu administracji architektoniczno - budowlanej na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

niekorzystnych zmian oraz o zmianie stanu prawnego zabytku.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

W dacie sporządzania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Spiczyn na lata 2021-2024 procedura porozumienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków nie została zakończona i nie zostało wydane zarządzenie w sprawie przyjęcia GEZ.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Spiczyn (wykaz alfabetyczny wg nazw miejscowości)

W tabeli rozrózniono:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego ujęte w gminnej ewidencji zabytków
- pozostałe zabytki nieruchome, w tym planowane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nr ew. nieruchomości	Nazwa obiektu w brzmieniu jak na karcie adresowej GEZ)	Fotografia
1.	Charleż	61006_2.0001.362 CHARLEŻ numer działki 362	CMENTARZ WOJENNY z I WOJNY ŚWIATOWEJ	
2.	Charleż	61006_2.0001.703 CHARLEŻ numer działki 703	KAPLICZKA	
3.	Jawidz	61006_2.0003.1215 JAWIDZ numer działki 1215	KAPLICZKA	
4.	Jawidz	61006_2.0003.2059 JAWIDZ numer działki 2059	GORZELNIA W ZESPOLE FOLWARCZNYM	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

5.	Jawidz	61006_2.0003.1381/3 JAWIDZ numer działki 1381/3	MAGAZYN SPIRYTUSU W ZESPOLE FOLWARCZNYM	
6.	Jawidz	61006_2.0003.746 JAWIDZ numer działki 746	KAPLICZKA	
7.	Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKOKATOLICKI	
8.	Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	MOGIŁA POLEGŁYCH W I WOJNIE ŚWIATOWEJ NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
9.	Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	NAGROBEK SIÓSTR SKALKÓWIEN NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
10.	Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	NAGROBEK GRODZICKICH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

11.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	NAGROBEK POKORNYCH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
12.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numer działki 215	NAGROBEK SKŁODOWSKICH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
13.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numer działki 537	DRZEWOSTAN W OBRĘBIE CMENTARZA KOŚCIELNEGO	
14.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numer działki 537	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ANNY	
15.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numer działki 537	OGRODZENIE CMENTARZA KOŚCIELNEGO	
16.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numer działki 537	DZWONNICA	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

17.		Kijany	61006_2.0004.78/50 KIJANY numer działki 78/50	PALAC	
18.		Kijany	61006_2.0004.78/50 KIJANY numer działki 78/50, 78/51, cz. dz. 78/21	PARK	
19.		Kijany	61006_2.0004.93 KIJANY numer działki 93	PLEBANIA	
20.		Spiczyn	61006_2.0008.455 SPICZYN numer działki 220/4	KAPLICZKA MATKI BOSKIEJ DOBREJ OPIEKI	
21.		Spiczyn	61006_2.0008.564 SPICZYN numer działki 564	KAPLICZKA	
22.		Spiczyn	61006_2.0008.571/1 SPICZYN numer działki 571/1	BUDYNEK URZĘDU GMINY	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

23.		Zawieprzyce	061006_2.0011.1328 ZAWIEPRZYCE nr działki 1328	CMENTARZ WOJENNY z I WOJNY ŚWIATOWEJ	
24.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1545/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 1545/1 (przy działce 1537)	KRZYŻ	
25.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1756/2 ZAWIEPRZYCE numer działki 1756/2 61006_2.0011.1545/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 1545/1	KAPLICZKA	
26.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1956, 1972/1, 1972/3, 1972/4	ZESPÓŁ PAŁACOWO- PARKOWY	
27.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1956 ZAWIEPRZYCE numer działki 1956	KRZYŻ Z KOPCEM W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
28.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	RUINY PAŁACU W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

29.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	MUR OPOROWY W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
30.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	LAMUS W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
31.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	KAPLICA PW. ŚW. ANTONIEGO W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
32.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	BRAMA WJAZDOWA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
33.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	MUR OGRODZENIOWY W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
34.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/1	ORANŻERIA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

35.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	STAJNIE W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
36.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/3 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/3	OFICyna DWORSKA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
37.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	PARK W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
38.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	ZIELEŃ W OBREBIE SKARPY WZGÓRZA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
39.		Zawieprzyce	61006_2.0011.2031/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 2031/1	SŁUP GRANICZNY	
40.		Zawieprzyce	61006_2.0011.2070 ZAWIEPRZYCE numer działki 2070 i 2088/1	SŁUP GRANICZNY	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Spiczyn. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych. Dotychczas zaewidencjonowano 140 stanowisk archeologicznych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje sposób postępowania organów administracji samorządowej w przypadku zgłoszenia przypadkowego odkrycia zabytków archeologicznych, odkrytych podczas inwestycji budowlanych – na podstawie art. 32. 1. ww. ustawy, kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
 - 2) zabezpieczyć, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
 - 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).
2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

Podobnie należy postępować w przypadku odkryć luźnych (art. 33. 1. ww. ustawy): „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 34. 1. Wskazano, że osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1. Tego przepisu nie stosuje się do osób zajmujących się zawodowo badaniami archeologicznymi lub zatrudnionych w grupach zorganizowanych w celu prowadzenia takich badań. Warunki i tryb przyznawania nagród określa (rodzaje nagród, źródła ich finansowania i wysokość nagród pieniężnych) określa Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

2004 nr 71 poz. 650).

W przypadku podjęcia przez Gminę Spiczyn informacji o łamaniu zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami w zakresie ochrony zabytków archeologicznych (np. ich odkryciu i niezgłoszeniu służbom konserwatorskim tego faktu, nielegalnych poszukiwaniach za pomocą detektora metali) – należy zgłosić ten fakt służbom konserwatorskim. Podobnie należy informować służby konserwatorskie o zagrożeniach zabytków archeologicznych wynikających z przyczyn niezależnych od działalności człowieka.

Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Spiczyn (wykaz alfabetyczny wg nazw miejscowości):

Lp.	Miejscowość	gmina	obszar AZP	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejsc.	dotatkowe Informacje
1.	Charlęż	Spiczyn	75-83	22	1	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
2.	Charlęż	Spiczyn	75-83	23	2 2	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
3.	Charlęż	Spiczyn	75-83	24	3	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
4.	Charlęż	Spiczyn	76-83	26	4	Ślad osadnictwa - kultura łużycka epoka brązu i osada - - wczesne średniowiecze
5.	Charlęż	Spiczyn	76-83	27	5	Osada (?) kultura pomorska okres lateński; osada - wczesne średniowiecze, oraz ślad osadnictwa - kultura prądziejowa chronologia nieokreślona
6.	Charlęż	Spiczyn	76-83	28	6	Ślad osadnictwa – mezolit i osada - wczesne średniowiecze
7.	Charlęż	Spiczyn	76-83	29	7	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu i osada (?) - wczesne średniowiecze
8.	Charlęż	Spiczyn	76-83	30	8	Osada - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - kultura prądziejowa chronologia nieokreślona
9.	Charlęż	Spiczyn	76-83	31	9	Osada - wczesne średniowiecze; osada (?) - średniowiecze i ślad osadnictwa - kultura prądziejowa chronologia nieokreślona
10.	Charlęż	Spiczyn	76-83	32	10	Osada (?) - chronologia nowożytna i ślad osadnictwa - kultura prądziejowa chronologia nieokreślona
11.	Charlęż	Spiczyn	76-83	33	11	Osada - wczesne średniowiecze
12.	Charlęż	Spiczyn	76-83	34	12	Osada (?) - wczesna epoka brązu i osada (?) - wczesne średniowiecze
13.	Charlęż	Spiczyn	76-83	35	13	Osada (?) - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada (?) - wczesna epoka brązu i osada (?) - wczesne średniowiecze
14.	Januszówka	Spiczyn	75-83	57	1	Ślad osadnictwa - eneolit
15.	Januszówka	Spiczyn	75-83	85	2	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
16.	Jawidz	Spiczyn	75-83	25	1	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
17.	Jawidz	Spiczyn	75-83	26	2	Ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej (?); osada – wczesny brąz; osada - kultura trzcinińska (?) - kultura pomorska okres lateński i osada - wczesne

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

						średniowiecze
18.	Jawidz	Spiczyn	75-83	27	3	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
19.	Jawidz	Spiczyn	75-83	28	4	Osada (?) - wczesny brąz i ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
20.	Jawidz	Spiczyn	75-83	29	5	Ślad osadnictwa – eneolit i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
21.	Jawidz	Spiczyn	75-83	30	6	Ślad osadnictwa - kultura łużycka
22.	Jawidz	Spiczyn	75-83	31	7	Ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkwatych ; ślad osadnictwa – kultura łużycka (?); ślad osadnictwa - KGP okres lateński i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze.
23.	Jawidz	Spiczyn	75-83	32	8	Ślad osadnictwa – kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
24.	Jawidz	Spiczyn	75-83	33	9	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
25.	Jawidz	Spiczyn	75-83	34	10	Ślad osadnictwa - kultura nieokreślona
26.	Jawidz	Spiczyn	75-83	71	11	Osada (?) - eneolit
27.	Jawidz	Spiczyn	75-83	72	12	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
28.	Jawidz	Spiczyn	75-83	73	13	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
29.	Jawidz	Spiczyn	75-83	74	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
30.	Jawidz	Spiczyn	75-83	75	15	Ślad osadnictwa - neolit
31.	Jawidz	Spiczyn	75-83	76	16	Ślad osadnictwa - KAK (?); ślad osadnictwa – wczesny brąz i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
32.	Jawidz	Spiczyn	75-83	77	17	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i osada (?) - wczesne średniowiecze
33.	Jawidz	Spiczyn	75-83	78	18	Ślad osady - skupisko ceramiki kultura łużycka
34.	Jawidz	Spiczyn	75-83	79	19	Ślad osadnictwa - kultura Chłopice-Vesele
35.	Jawidz	Spiczyn	75-83	80	20	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
36.	Jawidz	Spiczyn	75-83	81	21	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
37.	Jawidz	Spiczyn	75-83	82	22	Osada (?) - wczesne średniowiecze
38.	Jawidz	Spiczyn	75-83	83	23	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
39.	Jawidz	Spiczyn	75-83	84	24	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
40.	Jawidz	Spiczyn	75-83	86	25	Ślad osadnictwa - kultura łużycka
41.	Jawidz	Spiczyn	74-83	20	26	Ślad osadnictwa - epoka kamienia; ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
42.	Jawidz	Spiczyn	74-83	21	27	Osada - kultura nieokreślona wczesna epoka brązu i ślad osadnictwa - kultura łużycka (?)
43..	Jawidz	Spiczyn	75-83	97	28	Stanowisko kurhanowe
44.	Jawidz	Spiczyn	75-83	98	29	Stanowisko kurhanowe

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

45.	Jawidz	Spiczyn	75-83	99	30	Stanowisko kurhanowe
46.	Kijany	Spiczyn	75-83	8	2 2	Ślad osadnictwa - kultura łużycka (?)
47.	Kijany	Spiczyn	75-83	50	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
48.	Kijany	Spiczyn	75-83	51	4	Ślad osadnictwa - kult. pomorska
49.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	46	5	Osada - wczesne średniowiecze
50.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	47	6	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu
51.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	48	7	Osada (?) - wczesna epoka brązu; osada - wczesne średniowiecze i ślad os. chronologia nowozytna
52.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	49	8	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
53.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	50	9	Osada (?) - wczesne średniowiecze
54.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	51	10	Osada - wczesne średniowiecze
55.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	52	11	Ślad osadnictwa- kultura pradziejowa chronologia nieokreślona
56.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	53	12	Cmentarzysko kurhanowe (?) - wczesne średniowiecze
57.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	54	13	Cmentarzysko kurhanowe (?) - kultura pradziejowa chronologia nieokreślona
58.	Kijany Kościelne ob. Kijany	Spiczyn	75-83	2	1	Kurhan - wczesne średniowiecze
59.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	18	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
60.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	19	2	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
61.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	20	3	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
62.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	21	4	Osada - okres wczesnego średniowiecza; osada (?) cmentarzysko (?) - kultura przeworska, późny OL/wczesny OWL i skarb monet OR/OWL
63.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	52	5	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
64.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	53	6	Ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
65.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	3	1	Osada - wczesne średniowiecze
66.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	4	2	Osada (?) - wczesne średniowiecze
67.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	5	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
68.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	6	4	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
69.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	7	5	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
70.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	9	6	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
71.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	11	8	Osada - wczesne średniowiecze
72.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	12	9	Ślad osadnictwa - wczesny brąz i ślad osadnictwa - kultura łużycka

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

73.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	13	10	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych (?)
74.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	14	11	Śl. Osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
75.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	15	12	Ślad osadnictwa - kultura łużycka EB/EŻ; osada - okres wczesnego średniowiecza i osada (?) cmentarzysko (?) - okres prądziejowy
76.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	16	13	Osada (?) - wczesne średniowiecze
77.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	17	14	Osada (?) - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
78.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	54	15	Ślad osadnictwa - kultura łużycka (?) i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
79.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	55	16	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
80.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	14	17	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
81.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	15	18	Ślad osadnictwa - kultura trzciniecka II epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
82.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	16	19	Ślad osadnictwa – neolit i osada - kultura trzciniecka II okres epoki brązu
83.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	17	20	Ślad osadnictwa - kultura trzciniecka II okres epoki brązu
84.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	18	21	Osada (?) - kultura pucharów lejkowatych neolit i cmentarzysko -KAK neolit
85.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	19	22	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - średniowiecze
86.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	20	23	Osada (?) - kultura pucharów lejkowatych neolit; ślad osadnictwa - neolit (?); osada (?) - okres lateński i osada - wczesne średniowiecze
87.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	21	24	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada (?) - wczesna epoka brązu; osada (?) - kultura łużycka epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
88.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	22	25	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
89.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	23	26	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada (?) - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
90.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	24	27	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu i osada (?) - wczesne średniowiecze
91.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	25	28	Ślad osadnictwa - kultura prądziejowa chronologia nieokreślona
92.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	10	7	Ślad osadnictwa - kultura pomorska okres lateński
93.	Stoczek	Spiczyn	75-83	48	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
94.	Stoczek	Spiczyn	75-83	58	2	Ślad osadnictwa - kultura prądziejowa, chronologia nieokreślona
95.	Stoczek	Spiczyn	75-83	59	3	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
96.	Stoczek	Spiczyn	75-83	60	4	Ślad osadnictwa - epoka kamienia; ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej (?); osada (?) - kultura trzciniecka

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

						wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
97.	Stoczek	Spiczyn	75-83	61	5	Osada - wczesne średniowiecze
98.	Stoczek	Spiczyn	75-83	62	6	Osada - kultura łużycka
99.	Stoczek	Spiczyn	75-83	63	7	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
100.	Stoczek	Spiczyn	75-83	64	8	Ślad osadnictwa – wczesny brąz
101.	Stoczek	Spiczyn	75-83	65	9	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
102.	Stoczek	Spiczyn	75-83	66	10	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
103.	Stoczek	Spiczyn	75-83	67	11	Ślad osadnictwa - kultura łużycka, osada – KGP i osada - wczesne średniowiecze
104.	Stoczek	Spiczyn	75-83	68	12	Ślad osadnictwa – eneolit i ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej (?)
105.	Stoczek	Spiczyn	75-83	69	13	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych
106.	Stoczek	Spiczyn	75-83	70	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
107.	Stoczek	Spiczyn	75-83	87	15	Ślad osadnictwa - wczesny brąz
108.	Wólka Nowa	Spiczyn	75-83	56	1	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych (?) -
109.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	1	1	Funkcja obiektu nn - kultura pucharów lejkwatych (?)
110.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	35	2	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
111.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	36	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
112.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	37	4	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych i ślad osadnictwa - kultura łużycka
113.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	38	5	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych
114.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	39	6	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
115.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	40	7	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
116.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	41	8	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
117.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	42	9	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych
118.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	88	10	Ślad osadnictwa - mezolit
119.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	89	11	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
120.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	90	12	Ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
121.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	91	13	Ślad osadnictwa - eneolit
122.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	92	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
123.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	93	15	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
124.	Zawieprzyce Kolonia	Spiczyn	75-83	96	18	Ślad osadnictwa – kultura trzciniecka (?) epoka brązu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

125.	Ziółków	Spiczyn	75-83	43	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
126.	Ziółków	Spiczyn	75-83	44	2	Osada - kultura pucharów lejkowatych i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
127.	Ziółków	Spiczyn	75-83	45	3	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych i ślad osadnictwa - KGP okres lateński
128.	Ziółków	Spiczyn	75-83	46	4	Ślad osadnictwa - wczesny brąz i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
129.	Ziółków	Spiczyn	75-83	47	5	Ślad osadnictwa - eneolit
130.	Ziółków	Spiczyn	75-83	49	6	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
131.	Ziółków	Spiczyn	76-83	40	7	Osada (?) - wczesne średniowiecze
132.	Ziółków	Spiczyn	76-83	41	8	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i osada (?) - renesans
133.	Ziółków	Spiczyn	76-83	42	9	Ślad osadnictwa - kultura łużycka epoka brązu i ślad osadnictwa - kultura pradziejowa chronologia nieokreślona
134.	Ziółków	Spiczyn	76-83	43	10	Osada (?) - kultura pomorska okres lateński i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
135.	Ziółków	Spiczyn	76-83	44	11	Ślad osadnictwa - kultura trzyniecka II okres epoki brązu i osada (?) - wczesne średniowiecze
136.	Ziółków	Spiczyn	76-83	45	12	Osada (?) - wczesne średniowiecze
137.	Ziółków	Spiczyn	76-84	48	13	Osada - wczesne średniowiecze
138.	Ziółków	Spiczyn	76-84	49	14	Osada - wczesne średniowiecze
139.	Ziółków	Spiczyn	76-84	50	15	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
140.	Ziółków	Spiczyn	76-84	51	16	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
141.	Ziółków	Spiczyn	76-84	52	17	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
142.	Ziółków	Spiczyn	76-84	53	18	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
143.	Ziółków	Spiczyn	76-84	54	19	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze

5.5. Ocena stanu zachowania krajobrazu kulturowego gminy

Pośród zabytków znajdujących się w posiadaniu Gminy Spiczyn jest Zespół Pałacowo-Parkowy w Zawieprzycach – tam w zrębie późniejszej budowli (ruinach pałacu), tkwią relikty zamku. Obecnie rozległe założenie dawnej rezydencji w Zawieprzycach, składa się z ruin pałacowych (wiązanych z działalnością Tylmana z Gameren), kaplicy (4 ćw. XVII w.), lamusa (zapewne pierwsza poł. XVII w.), oficyny (XVIII w.), oranżerii (pierwsza poł. XIX w.), bramy wjazdowej (XVII/XVIII w.) i parku.

Zespół, pomimo prowadzonych w odniesieniu do poszczególnych obiektów: remontów (prace przy kaplicy i lamusie, pierwsze przeprowadzone w 1954 r.), zabezpieczeń (ruiny pałacowe

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

zabezpieczano w 1956 r.), konserwacji (po II wojnie światowej pierwsze prace konserwatorskie przy bramie wjazdowej przeprowadzono w 1956 r.), odbudów i rekonstrukcji (w l. 1958–1962 odbudowano oficynę – z przeznaczeniem na szkołę), jest wciąż jako całość dość zaniedbany. Stan techniczny poszczególnych obiektów jest zróżnicowany. W 1974 r., w użytkowanie Parafii Rzymskokatolickiej w Kijanach, przekazana została kaplica. W okresie opieki sprawowanej przez tę parafię (do chwili obecnej) w obiekcie były prowadzone prace remontowo-konserwatorskie. Przeprowadzenia kompleksowych prac remontowo-konserwatorskich wymagają znane malowidła konserwowane w 1957 r. przez E. Czuhorskiego (powstały one niewątpliwie w latach 1723–1748 na zamówienie Piotra Miączyńskiego i są niezwykle interesujące ze względów ikonograficzno-tematycznych).

W 2020 r. zakończony został remont kaplicy. W ramach prac konserwatorskich otrzymała ona nową więźbę dachową i nowe pokrycie dachu. Usunięto uszkodzone i popękane tynki, a na ich miejsce położono nowe. Ze szczególną pieczołowitością przeprowadzono renowację detali architektonicznych. Wymienione zostały opaski odwadniające oraz położono nową instalację elektryczną. Cała elewacja utrzymana w odcieniach beżu powoduje, że budynek kaplicy zdecydowanie wyróżnia się na tle zawieprzyckiego parku.

Dobrze zachowany jest Lamus wzniesiony w dobie budowy pałacu. Posiada nowe pokrycie dachu. Obiekt jest stale użytkowany. W najgorszym stanie jest oranżeria, zabezpieczona w l. 50. XX w., obecnie ponownie w ruinie. W złym stanie jest mur (XVII w.) otaczający park od strony północno-zachodniej. Istnieje potrzeba zabezpieczenia ruin zamkowych wraz z murem oporowym. Należy dążyć do zagospodarowania stajni. Następuje ponowna powolna destrukcja tynków kolumny z krzyżem na kopcu i bramy wjazdowej. Zaniedbany jest park, zaś zieleń na skarpach wymaga opracowania gospodarki drzewostanem. Nie istnieje drewniany dwór z 1838 r., użytkowany m.in. przez Skłodowskich. Właściwe zagospodarowanie całego założenia i remont przynajmniej najbardziej zagrożonych obiektów jest sprawą pilną i wciąż otwartą.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Zawieprzyce, nieistniejący dwór z XIX w. Widok od zachodu, stan z 1972 r. (fot. J. Langda, ze zb. IS PAN)

Zawieprzyce, oranżeria z pierwszej połowy XIX w. Widok od południa, stan z 1972 r. (fot. J. Langda, ze zb. IS PAN)

Ponadto w posiadaniu Gminy Spiczyn znajduje się cmentarz wojenny z I wojny światowej. Jest on dobrze zabezpieczony i stale utrzymywany. Podobnie w dość dobrym stanie znajdują się dwie kapliczki w miejscowości Spiczyn, Obie należą do gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Natomiast w bardzo złym stanie znajduje się dawny budynek urzędu w Spiczynie. Wzniesiony w centrum miejscowości, prawdopodobnie z przeznaczeniem na Urząd Gminy. Obecnie nie jest zamieszkiwany, ani wynajmowany. Blacha na pokryciu dachowym skorodowała zupełnie powodując przeciekanie dachu, a tym samym znaczące niszczenie budynku.

W miejscowości Kijany istnieje pałac, który powstał ok 1880 r. w wyniku przebudowy wcześniejszego dworu. Spalony w 1926 r. został odbudowany. W ostatnich latach rozpoczęto remont jego elewacji, który jednak nie został zakończony. Obecnie pałac nie jest użytkowany i został wystawiony do sprzedaży.

Wokół pałacu w Kijanach zniknęły już dawne budynki gospodarcze i folwarczne; zostały one bądź gruntownie przekształcone, bądź rozebrane. Sam pałac, w którym rozpoczęto prace remontowo-konserwatorskie, jest nieużytkowany i ponownie przeznaczony do sprzedaży. Zaniedbany jest park pałacowy.

W dostatecznym stanie znajdują się restaurowany w l. 50. XX w. kościół w Kijanach (1955; wówczas też przywrócono pierwotny kształt dachu), jednakże zabytek wymaga kompleksowego remontu z uwagi na spękania ścian konstrukcyjnych wywołane ruchem kołowym i procesami osuwiskowymi skarpy nadwieprzańskiej. We wnętrzu świątyni zachowało się stylowo jednolite rokokowe wyposażenie.

Na obszarze gminy zachowały się wyjątkowo liczne kapliczki przydrożne i słupy graniczne, które w wielu wypadkach wymagają zabezpieczenia (w pierwszym etapie) i konserwacji.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT, skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Spiczyn. Oprócz zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego *Programu* - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jej kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • położenie w obrębie wyjątkowo obszarów atrakcyjnych pod względem krajobrazowym (dolina Wieprza i Bystrzycy), • występowanie licznych form ochrony przyrody, świadczących o dobrej kondycji środowiska naturalnego oraz występowanie unikalnych gatunków roślin i zwierząt, • dobre warunki do rozwoju różnych form turystyki, zwłaszcza agroturystyki; • istniejące szlaki turystyczne; • działalność instytucji kultury • zasób zabytków pozwalający na tworzenie szlaków tematycznych; • fundusze pomocowe; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych • i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia • i jako lokowanie kapitału; • kreowanie nowych obszarów • i produktów turystycznych w oparciu • o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa, • działalność gminnych instytucji kultury • i organizacji pozarządowych, które mogą stać się partnerami w prowadzeniu edukacji na rzecz opieki nad zabytkami • możliwość promowania gminy jako miejsca czystego ekologicznie; • wzrost rangi aktywnego wypoczynku 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewielki stan środków finansowych na ochronę zabytków; • niewystarczająca promocja walorów gminy, zwłaszcza turystycznych; • słabe zainteresowanie ze strony inwestorów zewnętrznych; • brak kompleksowych, spójnych produktów turystycznych, obejmujących różnego typu walory gminny • bardzo słaba baza turystyczna • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.; • konieczność prefinansowania projektów unijnych - brak środków w budżecie gminy; • skomplikowane procedury w ubieganiu się • o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem pieniędzy z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym • i publicznym;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

<ul style="list-style-type: none"> • w kształtowaniu się nowego stylu życia • i spędzania wolnego czasu; • rozwój działalności gospodarczej • o charakterze turystycznym • i agroturystycznym na bazie walorów środowiska przyrodniczego • i dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska • naturalnego i kształtowania • przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • niskie dochody lokalnej społeczności • z powodu przewagi działalności rolniczej;
--	---

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

W oparciu o ustawowe cele programu opieki nad zabytkami, informacje o zasobach dziedzictwa kulturowego gminy oraz o możliwościach i perspektywach rozwoju gminy, w GPOnZ sformułowano dwa priorytety, w ramach których przewidziano następujące cele:

- systematyczne realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i trwała poprawa stanu ich zachowania,
- uwzględnienie ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa archeologicznego w dokumentach planistycznych i strategicznych gminy,
- wykreowanie atrakcyjnego wizerunku gminy oraz budowanie tożsamości, a także podnoszenie atrakcyjności gminy i wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

- i turystycznych,
- powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w środowisku mieszkańców gminy,
 - wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
 - wykorzystanie funduszy krajowych i funduszy strukturalnych unii europejskiej w działaniach samorządu w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony zabytków.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego gminy zostało opracowanych dwa priorytety (Tabele nr 4, 5), które są rozwinięciem celów GPOnZ. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt Gminy zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji GPOnZ i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność wcielenia ich w życie. Sposób weryfikacji zrealizowanych zadań został ujęty w trzeciej kolumnie każdej tabeli.

Tabela nr 4. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zahamowanie procesu degradacji obiektów zabytkowych i poprawa ich stanu zachowania	Zabezpieczenie stanu zachowania zabytków będących własnością gminy poprzez: <ul style="list-style-type: none"> – coroczny przegląd stanu technicznego obiektów, – opracowanie planu remontów. 	Ilość poniesionych środków na przeglądy, remonty, konserwacje, ilość podjętych działań, ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac
	Monitoring stanu zachowania zabytków, zwłaszcza tych będących w stanie zagrożenia.	Ilość koniecznych interwencji, ilość przeznaczonych/ wydanych środków

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

	Współpraca z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, polegającej na powiadamianiu go o przypadkach niszczenia zabytków objętych ochroną konserwatorską, nie będących własnością gminy.	Ilość koniecznych interwencji
	Zrealizowanie prac porządkowych na zabytkowych cmentarzach wojennych.	Jakie prace podjęto, jakich dotyczyły obiektów, ile poniesiono środków
	Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania.	Jakie działania zostały podjęte, ilość pozyskanych środków
	Szkolenie właścicieli i posiadaczy zabytków, osób duchownych zarządzających zabytkami sakralnymi, oraz pracowników samorządowych odpowiednich wydziałów z zakresu ochrony i konserwacji zabytków, pozyskiwania środków finansowych oraz nadzoru inwestorskiego prac renowacyjnych przy zabytkach.	Ilość przeprowadzonych szkoleń, ilość osób biorących udział, ilość osób przeprowadzających szkolenie
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Zakończenia prac nad Gminną ewidencją zabytków.	Czy wydano zarządzenie w sprawie przyjęcia GEZ ?
	Przygotowanie, a następnie uchwalenie uchwały określającej zasady udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	Jakie podjęto działania, czy przyjęto uchwałę ?
	Uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w treści dokumentów planistycznych, między innymi przy zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz opracowywaniu lub zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	Ilość zamieszczonych treści, ilość opracowanych nowych planów uwzględniających treści związane z zabytkami
	Jasne i czytelne zaprezentowanie wszystkich form ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy - szczegółowe oznaczenie zabytków i lokalizacji terenów objętych ochroną.	Czy oznakowano obiekty, czy znalazły się informacje o formach ochrony zabytków ?
	Opracowanie oraz okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano plan ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego?

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów.	Czy ewidencja została umieszczona na stronie? Ilość odsłon
	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Forma przekazania informacji, ilość osób poinformowanych
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji/folderów/przewodników
	Oznakowanie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody w terenie: umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych	Ilość umieszczonych tablic
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Jak przekazywane są informacje, ilość odkryć, z kim współpracowano ?
	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną.	czy zorganizowano konkurs, czy opracowano trasę ?
Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.	Ilość osób szkolonych, ilość odbytych szkoleń, zakres szkoleń.
	Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz	Jak wyglądała edukacja, jakie podjęto działania, ilość

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

	dziejnictwem materialnym i sposobami jego ochrony .	osób biorących udział, czy podjęto działania długofalowe oraz ich plan
	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.	Ilość zorganizowanych wydarzeń, ilość przeznaczonych na ten cel środków, ilość osób biorących udział, jakie jednostki brały udział w zadaniu
	Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.	Jakie podjęto działania, przy jakich obiektach, ilość osób biorących udział, ilość przeznaczonych na ten cel środków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- **instrumenty finansowe:**

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
- ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
- ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).
- **instrumenty społeczne:**
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Spiczyn;
 - edukacja kulturowa;
 - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
 - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- **instrumenty koordynacji:**
 - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
 - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- **instrumenty kontrolne:**
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
 - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
 - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
 - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zaradców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygosparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

▪ **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji.

▪ **źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1 Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie,
z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
- Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:
- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,

- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Środki Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - zasady finansowania opieki nad zabytkami uregulowane są art.71 - 83 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 06 czerwca 2005 r. - w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Terminy składania wniosków:

- prace planowane - do 28 lutego - roku w którym dotacja ma być udzielona;
- refundacja - do 30 czerwca - roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dokumenty stanowiące podstawę dofinansowania złożone do LWKZ: dotacja na prace planowane, dla użytkowników, których działalność w całości lub części finansowana jest ze środków publicznych:

- wniosek złożony w kancelarii LWKZ - do 28 lutego danego roku;
- potwierdzenie tytułu prawnego do zabytku;
- postanowienie LWKZ na prowadzenie prac, które mają być przedmiotem dotacji;
- kosztorys wstępny (inwestorski) z uwzględnieniem cen zakupu materiałów niezbędnych do ich przeprowadzenia, zgodny z zaakceptowanym przez LWKZ programem prac.

Wniosek o udzielenie dotacji - refundacji wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku określonych w pozwoleniu konserwatorskim.

▪ **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje z budżetu Województwa Lubelskiego - zgodnie z uchwałą nr II/18/06 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, zmieniona uchwałą nr III/45/06 z dnia 28 grudnia 2006 r. oraz uchwałą XXXVIII/682/09 z dnia 9 grudnia 2009 r.

▪ **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

▪ **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

▪ **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- ochrona atmosfery;
- ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

▪ **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

▪ **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 – 2024

Podstawowym celem programu jest wspieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji dokumentu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się jego obsługą. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

9.2 Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

■ Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Dnia 1 października 2017 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2017, poz. 1808).

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

- dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

▪ **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

▪ **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
- a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021–2024

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3 Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

■ Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten jest realizowany i zawiera trzy komponenty: MEDIA, KULTURA. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

■ Program Europa dla Obywateli

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacja”, prowadzące się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

▪ **Program operacyjny infrastruktura i środowisko**

Program Infrastruktura i Środowisko to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Spiczyn na lata 2021 –2024

przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

▪ **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego jest jednym z 16 regionalnych programów operacyjnych służącym realizacji Umowy Partnerstwa w zakresie polityki spójności. Celem Programu jest podniesienie konkurencyjności regionu w oparciu o wewnętrzne potencjału, sprzyjające zwiększeniu spójności społecznej i terytorialnej.

W dokumencie zagadnienia związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami zawarte są w celu tematycznym nr 6: Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami i będą realizowane w ramach osi priorytetowej 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Wsparcie będzie kierowane na zachowanie zasobów kulturowych regionu i ich wykorzystanie w procesach rozwojowych. Interwencja obejmie ochronę zabytków oraz rozwój instytucji kultury. W ramach osi wyznaczono cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1: Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu;
- Cel szczegółowy 2: Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie.

▪ **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych wskazuje obszary wymagające rewitalizacji jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji.